

Însemnări privind epoca lui Vlad Țepeș

1. Premisele economice (II)

RADU CONSTANTINESCU

În anul 1456, cînd Vlad Țepeș revine în Țara Românească, Brașovul se bucura de privilegiul extrem de largi atît în Muntenia (1455, 1456), cît și în Transilvania (1452, 1453) și Moldova (1455, 1456)²⁹. În schimb, el avea de înfruntat acum opoziția organizată a unor rivali locali, opoziție semnalată deja în Moldova la 1435, apoi în 1444, 1449 și 1452, cu pomenirea unor „tăieri de mădulare“, ca în zilele lui Vlad vodă Țepeș. În anii 1443—1447 sînt iarăși semnalate niște neînțelegeri între neguțătorii genovezi și cei munteni sau moldoveni care făceau comerț cu Pera, pentru niște marfă în valoare destul de mare (4 000—4 500 ducați de Cetatea Albă)³⁰. Cu vremea, asemenea conflicte aveau să degereze în represalii reciproce, pline de cruzime, de felul celor narate în anii 1460—1486 de pamfletarii ardeleni. Aceleași lucruri se petreceau de altfel și în Moldova, unde la 1455, pentru a răzbuna răpirea unor robi de către genovezi, localnicii atacă Lerici, la gura Niprului, trecîndu-i pe italieni prin foc și sabie³¹.

Raporturile cu Veneția, stabilite în 1435 prin Cetatea Albă, erau în schimb excelente. Faptul se explică prin aceea că genovezii erau specializați în comercializarea produselor românești (grîne și robi mai ales), în vreme ce concurenții lor adriatici preferau să tranziteze mirodeniile venite la Alexandria. Firește, lucrurile erau ceva mai complicate, un negustor făcînd comerț cu o marfă sau alta în funcție de drumul pe care-l lua, dar, în mare, diferența rămînea sensibilă. Este epoca în care ating apogeul înfloririi lor cele două mari porturi românești : Chilia, „protejată“ și păzită de unguri, din 1448 înainte, cu o colonie genoveză însemnată pînă la 1465, cînd este cucerită, după trei ani de asediu, de către moldoveni ; Cetatea Albă, „protejată“ și privilegiată de către polonezi, cu o bogată colonie armeană din Caucaz și Cilicia (Karaman), aflată în strînse relații cu Veneția (1435) și Turcia (1456)³².

Fluctuația reglementărilor vamale, în funcție de orientarea economică și politică a Țării Românești, a determinat, uneori, tranzitarea mărfurilor orientale prin Moldova către Danzig, drum explorat în 1420, inaugurat în 1447 și privilegiat de regele Poloniei în 1454. La acest comerț luau parte și negustorii munteni de la Chilia și Brăila³³. Îndeobște însă, cea mai mare parte a acestor mărfuri erau aduse direct, din Imperiul otoman, pe uscat, prin Muntenia, înspre Brașov³⁴, cruciada de la Varna din 1444 și expediția flotei burgunde pe Dunăre în 1445 neavînd decît rostul de a descuraja încercările otomane de a impune o barieră vamală la hotarele bulgărești. După căderea Constantinopolului (1453), turcii devenind singurii furnizori ai genovezilor din Chilia, raporturile Țării Românești cu Poarta au devenit

²⁹ R. Manolescu, *op. cit.*, p. 42, 55, 66—67.

³⁰ I. Nistor, *op. cit.*, p. 186—187.

³¹ I. Nistor, *op. cit.*, p. 189 ; B. T. Cămpina, *op. cit.*, I, p. 123—127.

³² Cf. I. Nistor, *op. cit.*, p. 198, 207.

³³ *Ibidem*, p. 82—83 ; Ș. Papacostea, *Inceputurile politicii comerciale a Țării Românești și Moldovei*, „Studii și materiale de istorie medie“, 10 (1983), 9—56.

³⁴ R. Manolescu, *op. cit.*, p. 173—175.

de îndată excelente, iar privilegierea negustorilor din Cetatea Albă la Edirne, Istanbul și Brussa a deschis și pentru moldoveni calea colaborării cu otomanii (1456). Astfel, în vreme ce genevezii de la Caffa încetează să mai exploreze drumul de caravane³⁵, cei din Pera istanbuliote rămân principalii importatori de mătase și porțelanuri „chinezești“, contrafăcute în Luristan după 1452³⁶. Cît privește mirodeniile, acestea erau aduse de la Damasc prin Asia Mică, Balcani și Țările Române, pînă în Ungaria și Imperiu, încă din anii 1433—1443, cărăușii fiind turci, apoi genevezi³⁷. Intermediarii români ce voiau să cumpere asemenea mărfuri direct de la Caffa, Brussa, Pera și Chios trebuiau de aceea să înfrunte concurența geneveză³⁸. Acest lucru poate să lămurească de ce, după 1456, s-a încercat și în Țara Românească o colaborare cu Veneția.

Pentru ca să ne facem o idee asupra valorii și volumului acestui negoț, trebuie să ne adresăm registrele vamale sibiene de la finele veacului XV și celor brașovene din secolul următor, întrucît nu posedăm date sistematice mai vechi. Trebuie să ținem cont însă de scăderea rapidă după 1490 a cursului monedei, de faptul că datele registrelor nu țin seama de micul negoț de frontieră și de contra-banda organizată, respectiv de traficul de marfă pe drumurile unde nu existau puncte de vamă, ca și, mai ales, de faptul că după 1470 Brașovul nu mai face comerț cu negustorii munteni, ci direct cu Imperiul otoman. Oricum, principalul articol de comerț îl reprezintă în continuare peștele, pînă pe la 1540, articol care, împreună cu vitele (circa 2 000—5 000 de capete pe an din Țara Românească și Moldova numai prin Brașov, valorind 0,25—0,5 milioane aspri), alcătuiește 85—95%³⁹ din totalul importului brașovean⁴⁰. În 1501, de asemenea, impozitul secuilor este de 1 800 boi pe an⁴¹. Din păcate, produsele manufacturate pomenite în privilegiile vamale muntene nu apar în registre, în schimb lina, cerealele și minerele de plumb din registre nu apar în privilegiu, așa că nu putem controla totdeauna valoarea acestui negoț⁴². Știm numai că pieile și blănurile aduse la Brașov atingeau și 50.000 aspri anual⁴³. Cît privește exportul în Țara Românească, primează „cuțitele“ : 2,4 milioane bucăți a 1,45 aspri în 1503 numai din Brașov, ceea ce înseamnă în medie cam 5 bucăți de cap de locuitor⁴⁴ ! O treime rămîneau în Țara Românească, restul era exportat peste Dunăre. În același an, 70%⁴⁵ din negustorii munteni sînt mari comercianți, în vreme ce la 1550 proporția scade la 7%⁴⁶ ! Mărfurile în tranzit se ridică, tot în 1503, la Brașov, la 2,75 milioane aspri (65%⁴⁷) de proveniență munteană, și 1,3 milioane (30%⁴⁸) de proveniență transilvăneană⁴⁹. Din valoarea totală de 8,365 milioane aspri a comerțului Brașovului, Țării Românești îi revin 7,3 milioane⁵⁰, cu 2,6 milioane marfă occidentală în tranzit și numai 0,1 milioane marfă autohtonă⁵¹. Comerțul cu Sibiu atingea, la rîndul său, o valoare totală de 2,5 milioane aspri în 1490 (export, import și tranzit), din care valoarea anuală medie a tranzitului de produse orientale depășește 1,5 milioane aspri⁵².

³⁵ J. Heers, *op. cit.*, p. 245, 262—264, 274 (anii 1445—1455).

³⁶ *Ibidem*, p. 270, 275.

³⁷ *Ibidem*, p. 273.

³⁸ I. Nistor, *op. cit.*, p. 186—187 ; J. Heers, *op. cit.*, p. 273, 282.

³⁹ R. Manolescu, *op. cit.*, p. 110—111.

⁴⁰ K. Szabó, *Székely oklévéltár*, III, Cluj, 1890, nr. 515, p. 151.

⁴¹ R. Manolescu, *op. cit.*, p. 132—137.

⁴² *Ibidem*, p. 118—122.

⁴³ *Ibidem*, p. 160.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 166—167.

⁴⁵ *Ibidem*, p. 172—173.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 180—184.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 191.

⁴⁸ S. Goldenberg, *Comercianți români și balcanici în registrele vamale ale Sibiului* (ms., Cluj, 1964), apud R. Manolescu, *op. cit.*, p. 184 n.

Concentrarea averilor atinsese deja un nivel remarcabil. Aflăm astfel la 1503 15 mari negustori brașoveni în familiile Benckner și Hirscher, tranzitînd marfă de 2,65 milioane pe an, adică 92—96% din valoarea totală⁴⁹, iar în Țara Românească 57 mari negustori din 8 orașe, rulînd marfă de 3,35 milioane aspri⁵⁰. Sînt oameni de felul aceluia Zanvel din Tîrgoviște, pomenit la 1438, ce poartă robă de catifea și unică de postav de Ypres, pălărie de pluș, sabie și o pungă doldora de bani (250 de florini, 500 de perperi și 300 de aspri)⁵¹, ori acel Petermann din Cîmpulung, arendaș al vămilor oltene și asociat în comerțul Lwowului prin Suceava și Chilia ori Cetatea Albă cu Constantinopolul (1435—1447), personaj despre care am mai vorbit. În 1458 aflăm de asemenea la Brașov mari negustori munteni aducînd marfă de 1 000—2 000 de florini fiecare⁵²; acel Dumitru din vremea lui Țepeș⁵³, pe care-l vedem întocmind o companie comercială, pare însă să fi fost numai o excepție. În orice caz, astfel de companii dispar după 1462, reapărînd abia după 1527. Întîlnim, totuși, chiar în 1503, la Brașov, o atare companie de export-import, aducînd mărfuri orientale din Țara Românească și ducînd acolo marfă apuseană (stofe de Brugge, Ypres, Maestricht, Malines, Aachen, Wrocław, Köln, München, Speier, Verden, Bergamo, Verona, Żorelec și Brașov, îmbrăcăminte, obiecte de metal, sticlărie și mobilă, în valoare de 1 milion aspri, precum și „cutițe“ de 1,5 milioane)⁵⁴. De regulă, mătasea, piperul și mirodeniile în genere nu intră în această contabilitate și de aceea nu putem ști cit anume va fi trecut pe aici și cu ce preț. În orice caz, singurele conflicte comerciale serioase din această vreme sînt cele pricinuite de către mărfurile exotice.

Pentru a face o comparație, trebuie arătat că o bărbîntă de grîu se vindea în timpul crizei cerealiere de la 1446 cu 50—55 aspri genovezilor din Chilia⁵⁵; iar la 1472 o căruță cu pește costa 40 florini (1 florin = 40 aspri la Durazzo în 1462 și 50—54 la Istanbul)⁵⁶, pe cînd un bou se vindea la 1503 cu 125 aspri⁵⁷, iar un cupon de postav fin costa tot atunci 175—200 aspri⁵⁸. Aceasta în vreme ce un balot de bumbac costa 64 florini la 1490⁵⁹, iar în 1448, 200 ducați de Cetatea Albă, așadar a zecea parte din întregul tribut al țării socotit la nivelul din 1455⁶⁰. De asemenea, la 1500 soția voievodului Transilvaniei cerea brașovenilor un chintal de piper și două baloturi de bumbac⁶¹, pretenție absolut exorbitantă, ce echivala cu un adevărat tribut.

Mătasea era și mai scumpă, plătindu-se 6—7 livre de aur la 1 livră de marfă, ceea ce o transforma într-un material de mare lux, chiar în comparație cu piperul, pentru care se plăteau, la Genova, numai 67,5 livre aur la 100 livre marfă.⁶² Din acest motiv, costul de transport al mătăsii și piperului (0,5% la mătase și 2% la piper), nu putea influența prea mult asupra costului total și, de aceea, marfa era rulată foarte mult, cu ocoluri enorme, prin Țările Române, unde

⁴⁹ R. Manolescu, *op. cit.*, p. 237—240.

⁵⁰ *Ibidem*, p. 192.

⁵¹ I. Bogdan, *Documente privitoare la relațiile Țării Românești cu Brașovul și Țara Ungurească în sec. XV și XVI*, I, București, 1905, nr. 56, p. 81—82.

⁵² R. Manolescu, *op. cit.*, p. 202.

⁵³ *Ibidem*, p. 205.

⁵⁴ *Ibidem*, p. 150—160.

⁵⁵ I. Nistor, *op. cit.*, p. 188.

⁵⁶ *Ibidem*, p. 38. Cf. N. Iorga, *Notes et extraits pour servir à l'histoire des Croisades au XVe siècle*, IV, București, 1915, p. 196.

⁵⁷ R. Manolescu, *op. cit.*, pp. 116—117.

⁵⁸ *Ibidem*, p. 161.

⁵⁹ I. Nistor, *op. cit.*, p. 43.

⁶⁰ *Ibidem*, p. 186—187, 215.

⁶¹ Fr. Müller, *Deutsche Sprachdenkmäler aus Siebenbürgen*, Sibiu, 1864, p. 147, nr. 71.

⁶² J. Heers, *op. cit.*, p. 292.

vama era mai mică, un transport pe mare și pe uscat de 1000—2000 km în plus fiind mai avantajos decât trecerea prin două—trei vămi suplimentare.⁶³ Au existat, de aceea, negustorii români ce au făcut avere cu piperul, asemenea celui Dimitrie din Cetatea Albă, care vindea la Lwow în 1469 o „piatră“ de piper cu 8 florini, ori fiului său, Caloian, ce vindea la 1470 50 de „pietre“ cu 7 florini bucata.⁶⁴ Aflăm, de asemenea, la 1503 un negustor brașovean cumpărând la Casa vămii 6 cîntare (1 cîntar=160 livre = 42 kg) de piper cu 250—300 florini bucata, pentru a le vinde mai scump la Debrețin.⁶⁵ Acest piper brașovean de la Casa vămii, ce era o bursă de mărfuri, provenea din Țara Românească, așa cum dovedește un protest al lui Vlad Călugărul din 1491.⁶⁶

Posibilitatea unor cîștiguri enorme, realizate prin specularea piperului, confiscat sistematic de la depozitarii munteni la Brașov și pus în vânzare la bursa vămii, se explică prin strangularea drumului maritim al acestei mărfi, monopol venețian, după ocuparea de către turci a Constantinopolului (1453), insulelor Traciei (Lemnos, Samothrake, Imbros, Thasos) în 1455—1458 și, în sfîrșit, a Lesbosului (1462). Aceasta a constrins pe venețieni să-și trimită încărcăturile de mirodenii în metropolă și, de acolo, pe uscat, în Europa centrală. Firește, lucrul nu era convenabil, întrucît la Veneția se percepeau taxe destul de ridicate pe mărfurile depozitate, dacă făceau parte din categoria de mirodenii (*speziarie*) impuse integral (ghimber, nucșoară, piper, scorțișoară, cuișoare), fiind scutite parțial numai unele produse balcanice, ca șofranul, smochinele, stafidele etc. De la Veneția, piperul era dus prin Salzburg la Linz, Freistadt, Budyšin și Praga, fără a izbuti însă să acopere necesitățile Boemiei, de pildă, nici măcar în secolul XVI.⁶⁷ Pe această rută, mărfurile venețiene erau, îndeobște, scutite de obligațiile de etapă⁶⁸, dar războiul dintre austrieci și unguri făcuse ca piperul trimis la Buda să ia calea ocolită a Bratislavei, ai cărei cetățeni arendaseră tricesima Budei în anii 1451—1458.⁶⁹ În anii 1457—1458 ajungeau astfel la Bratislava, pe calea apuseană, 98 de chintale de piper, în vreme ce pe la Sibiu (1500) și Brașov (1503) veneau nu mai puțin de 463—468 de chintale (de șapte ori mai multe pe la Brașov decât pe la Sibiu), așadar de cinci ori mai mult.⁷⁰ Piperul românesc fusese însă, mai înainte, turcesc, ceea ce înseamnă că el fusese fie confiscat de la venețieni, în anii de conflict naval 1453—1463, fie adus prin Constantinopol de intermediarii români și balcanici.

Firește, față de valoarea totală a comerțului venețian, aceasta nu însemna prea mult, respectiv numai 9% din cele 5125 de chintale aduse de la Alexandria anual, înaintea deschiderii drumurilor portugheze înspre Coasta Piperului (Liberia), colonizată în 1445—1461, Calicut în India (1497—1498) și insulele Moluca (1511), respectiv 5,8—7,4% din valoarea celor 6349—7936 de chintale încărcate de aceiași venețieni la Beirut pînă la anexarea Siriei (1516) și a Egiptului (1517) de către turci.⁷¹

⁶³ J. Heers, *L'Occident aux XIVe—XVe siècles. Aspects économiques et sociaux*, Paris, 1963, p. 177.

⁶⁴ I. Nistor, *op. cit.*, p. 37.

⁶⁵ R. Manolescu, *op. cit.*, p. 171.

⁶⁶ Arh. St. Brașov, Privilegia, 244 (4 noiembrie 1491).

⁶⁷ K. O. Müller, *Welthandelsbräuche. Deutsche Handelsakten des Mittelalters und der Neuzeit*, V, Wiesbaden, 1962², p. 187.

⁶⁸ O. Pickl, *op. cit.*, p. 331.

⁶⁹ A. Kubinyi, *op. cit.*, p. 364—366; Zs. Pach, *La route du poivre vers la Hongrie médiévale*, in *Mélanges F. Braudel*, II, Toulouse, 1973, p. 449—458.

⁷⁰ Zs. Pach, *Le commerce du Levant et la Hongrie au Moyen Âge*, „Annales ESC“, 31 (1976), 1176—1194; idem, *Zur Geschichte des levantinischen Pfefferhandels um 1500*, in *Wirtschaftskräfte und Wirtschaftswege. Festschrift H. Kellenbenz*, I, Nürnberg, 1978, p. 521—529.

⁷¹ Idem, *Levantine Trade and Hungary in the XVI—XVIIth Centuries*, in *Venezia ed Ungheria nel contesto del Barocco europeo*, Firenze, 1979, p. 72—84.

Oricum, pentru economia românească acest comerț de tranzit însemna totuși destul de mult pentru a justifica măsurile protecționiste luate, după modelul apusean, de către Vlad Țepeș în 1457—1458, apoi de către Radu cel Frumos și Laiotă, în vremea cărora negustorii munteni au izbutit să controleze 82% din comerțul lor de tranzit cu mirodenii, numai 14% rămânând în administrarea unei companii de negustori brașoveni, iar 4% în sarcina neguțătorilor moldoveni. Transportat de la Brașov la Oradea, piperul era apoi dus la Košice și de acolo în Boemia, Ungaria⁷² și Imperiu⁷³. Fapt vrednic să fie subliniat, florentinii aflați la Brașov și Sibiu, ca și genovezii de la Chilia și Pera, erau excluși de la monopolul venețian al mirodeniilor. Este și ceea ce explică faptul că victimele represaliilor comerciale ale lui Țepeș vodă sint, de obicei, „veneticii“.

Pentru a înțelege mai deplin politica economică a Țării Românești în acești ani, trebuie să amintim și istoria ei monetară.

Primele monede românești sint cele de aramă, bătute după modelul celor ungurești de argint ale lui Ladislau IV Cumanul (1272—1290)⁷⁴, Carol Robert și Ludovic cel Mare (1330—1357)⁷⁵, fiind socotite, dintr-acest motiv, de către numismații moderni, niște falsuri, părere naivă predominantă încă.⁷⁶ Ele erau, de fapt, simple monede divizionare, utilizate curent de ambele părți ale Carpaților. Primele monede de argint proprii, bătute după 1365 și avînd circulație dublă, în Țara Românească și în Țaratul Vidinului, erau dinarul de 0,70 g, identic ca valoare celui unguresc, și banul corespunzînd obolului unguresc de 0,35 g; ca termen de referință — monedă nominală — se foloseau somma tătarească și genoveză (205 g), marca ardeleană (208 g) și vechiul ducat, din anii 1202—1284 sau (după, 1284) grosul, a 1,05 g, bătut și în Țara Românească pînă la 1381. În anii de criză 1386—1396, ducatul ajunge să însemne același lucru ca și dinarul, cîntărind însă abia 0,34 g, așadar mai puțin chiar decît un ban, titlul fiind și el scăzut, întrucît aliajul cuprindea acum mai multă aramă decît argint. După revenirea lui Mircea la 1397, ducatul muntean are numai 0,30 g, dar o revalorizare de 60% pune în circulație, între 1397 și 1418, cînd hotarele se întind și oștile muntene trec Dunărea pînă la Marea Neagră, Ștara Zagora și Strandža, un ducat cu titlu sporit și o greutate crescută, de 0,47 g. Concomitent, în Ungaria circulau florini de aur de 3,5 g, valorînd fiecare 100 dinari sau 200 fileri⁷⁷. Ducatul muntean scade apoi, de la 1418 înainte, într-un proces paralel involuției politice: 0,35 g la 1418, 0,26 g în 1424—1425, sub Dan al II-lea, ce bate și fileri, cu voia lui Sigismund de Luxemburg, în 1427—1430 (0,225 g cu titlul de 181%, așadar 1/10 de dinar sau 1/1000 de florin).⁷⁸ Moneda divizionară a lui Dan vodă, menită să unifice piețele Țării Românești și Transilvaniei, lămurește de ce privilegiul

⁷² Zs. Pach, *Levantine Trade Route and Europe in the Middle Ages*, in: *XVth International Congress of Historical Sciences. Reports*, II, București, 1980, p. 222—230.

⁷³ H. Kellenbenz, *Les frères Fugger et le marché international du poivre*, „Anales ESC“, 11 (1956), 1—28 și *Der Pfeffermakt und die Hansestädte*, „Hansische Geschichtsblätter“, 74 (1956), 19—25.

⁷⁴ Al. Bărcăcilă, *Un depozit de mici dinari tip vienez din veacul al XIII-lea la Turnu Severin*, „Oltenia“, 4 (1944), 37—52.

⁷⁵ E. Iscăcescu, *Tezaurul de monede medievale descoperite la Curtea de Argeș*, „Buletinul Societății numismatice române“, 67—69 (1973—1975), 123—130.

⁷⁶ I. Bohdaneczky, *A penzhamisítás Magyarországon a középkorban*, „Numizmatikai Közlöny“, 34—35 (1935—1936), 48—57.

⁷⁷ O. Iliescu, *Ducații Țării Românești cu numele lui Basarab voievod*, „Studii și cercetări de numismatică“, 6 (1975), 139—152.

⁷⁸ A. Pohl, *Zsigmond király penzverése (1387—1437)*, „Numizmatikai Közlöny“, 66—67 (1967—1968), 43—55.

vamal din 1424 exprima taxele în bani (slavonă) sau dinari (latină), iar nu, ca cele din 1413, 1421, 1422, în fertuni, perperi, ducați și bani.

Cu alt prilej, am vorbit despre încercarea lui Vlad Dracul de a înlocui în 1435—1436, pe cînd se afla în Transilvania, această monedă unică printr-una divizionară din aramă. Această monedă, anepigrafă, întrucît nu putea pretinde la recunoaștere oficială, circula cu permisiunea Camerei monetare de la Sibiu, așit în Țara Românească, cît și în Transilvania, slujind, în același timp, ca monedă curentă în tranzacțiile cu negustorii din Balcani⁷⁹ și Mediterana orientală.⁸⁰ Aflăm astfel, în 1437—1439, „torneti vlacheni“, apreciați după greutatea lor (1 cîntar din acești scuzi fiind echivalat cu 6 ducați de aur venețieni) la Constantinopol, Kandia în Creta și Alexandria⁸¹, de unde luau apoi drumul țărilor unde se folosea curent moneda de aramă (Arabia meridională, Iran, India, Indochina, Indonezia), în schimbul piperului și altor mirodenii. Oricum, cererea de aramă pentru monedele divizionare era atît de mare la Alexandria, încît genovezii transportau acolo cupru din Kurdistan, în bare și foi, ori sub chipul unor obiecte de valoare convențională (cazane, farfurii, candelabre), asemenea lingourilor epocii bronzului (topoare, trepiede).⁸²

Regulamentele vamale muntene din anii 1431 și 1437, menționînd vechile monede din 1413, nu sînt decît niște confirmări, fără valoare probatorie pentru epoca în care sînt emise, de apropiere față de piața balcanică (1436—1442).⁸³ Pierderea definitivă a monetăriei brașovene (1443), odată cu războiul ungaro-turc pentru minele sirbești de argint de la Novo Brdo (1443—1444), avea să ducă la stînjnirea și întreruperea legăturilor dintre Țara Românească și Transilvania.⁸⁴ Nu trebuie să uităm, de altfel, că una din cauzele răscoalei de la 1437 a fost imposibilitatea achitării dărilor în altă monedă decît în cea curentă, cu titlu scăzut, și inaccesibilitatea monedei noi, cu titlul sporit,

Reforma monetăriei brașovene, îndeplinită de comun acord cu orașenii de la Sibiu și din Țara Românească (1448), s-a petrecut în condițiile deplinei instaurări a controlului lui Iancu de Hunedoara asupra celor trei Țări Române și a Chilei. Iancu a putut, de aceea, să impună în 1448 brașovenilor folosirea concomitentă, în tranzacțiile cu Țara Românească, a dinarilor noi, florinilor și asprilor străini, măsură ce avantaja economia munteană și stimula importul din Turcia.⁸⁵ De aceea, Vladislav al II-lea avea să emită în trei rînduri dinari de 0,60 gr și bani de 0,38 g în anii 1448—1450, ca pe vremea lui Radu I, ducatul calculîndu-se la 86 g pînă în 1473.⁸⁶

Domnia cea lungă a lui Vlad Țepeș se așează într-acest interval de stabilitate și unitate monetară, ce nu se întinde numai asupra Transilvaniei și Țării Românești, ci și asupra Balcanilor, unde circulau florinii și asprii. Moneda mol-

⁷⁹ Cf. S. Dimitrijević, *Nova serija novih vrsta srpskog srednjovekovnog novca*, VII, „Starinar“, nr. 22 (1971), 93—109, p. 106—107 pentru un ban anepigraf de aramă, atribuit lui Stefan Lazarevici, în minele de argint de la Novo Brdo, disputate de unguri turcilor în 1443—1444.

⁸⁰ Th. S. Noonan, *Medieval Islamic Copper Coins from European Russia and Surrounding Regions. The Use of the False in Early Islamic Trade with Eastern Europe*, „Journal of the American Oriental Society“, 44 (1974), 448—453.

⁸¹ U. Dorini, T. Bertelé, *Il libro dei conti di Giovanni Badoer (Costantinopoli, 1436—1440)*, Roma, 1950.

⁸² A. Frijs, *Forbindelsen melle det europaeiske og asiatiske kobbermarked*, „Scandia“, 12 (1939), 164—165; J. Heers, *Génes...*, p. 279.

⁸³ Cf. A. Berciu-Drăghicescu, *Moneda în plata taxelor vamale (sec. XV—XVI) în Țara Românească*, „Cercetări numismatice“, 2 (1979), 129—148.

⁸⁴ R. Constantinescu, *Quelques observations...*, I, 25—32.

⁸⁵ *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*, 6 vol. apărute (Sibiu-București, 1892—1981), nr. 2635.

⁸⁶ O. Iliescu, *op. cit.*

doveană de la Cetatea Albă, solicitată intens după 1456 de piețele pontice și egeene, este supusă tot atunci unei reforme, concomitent cu intrarea Țării Românești (1453) și a Moldovei (1453—1456) în orbita otomană⁸⁷.

Evident, nu poate fi vorba de o aliniere a monedei românești celei otomane, aceasta din urmă întemeiată pe asprul cu titlul de 900‰, în loc de 800‰, ca în Țara Românească, și cu o greutate de 1,15 g (1326—1413), 1,05 g (1413—1451) și 0,85—0,95 g (1445—1451)⁸⁸. Cît privește circulația monedei românești în Imperiul otoman și a celei turcești la nord de Dunăre, putem, deocamdată, observa numai că asprii turci erau deja socotiți monedă curentă la Brașov în 1448, cînd se inaugurează noua monedă românească, comună celor trei principate, iar în 1468, un an după marea reformă monetară din Ungaria, Matiaș Corvin cerea comiților tezaurariatului Transilvaniei să îngăduie folosirea asprilor în tranzacțiile românilor din Țara Românească și de la Brașov⁸⁹.

Intrucît lipsesc deocamdată cercetări de amănunt asupra circulației monetare otomane în secolul al XV-lea, rămîne să constatăm, cel puțin, neconcordanța din sistemul de calcul nominal, dintre ducații și dinarii nord-dunăreni⁹⁰, în condițiile închiderii periodice a căilor comerciale peste Dunăre și mare, ceea ce impunea baterea de monedă „turcească“ de aramă⁹¹, anepigrafă, în coloniile genoveze, în Țările Române și în Serbia, precum și baterea de monedă de aur venețiană în Turcia⁹².

Creșterea rapidă a volumului comerțului impunînd baterea de monedă în proporții tot mai ridicate, pretutindeni, începe tot mai mult să se facă simțită penuria relativă de metal. Este unul din fenomenele ce vor determina campaniile de explorări miniere în Lumea Nouă de la finele sec. XV și începutul celui următor, odată cu faimoasă revoluție a prețurilor.

Arama, pe care am pomenit-o în repetate rînduri, se găsea în subsolul Otleniei, la Brailov (Baia de Aramă), fiind exploatată de antreprenorii sibiieni, ai domniei, de felul aceluși Czop Hannes, chemat de Vlad Dracul după 1435, apoi, din nou, de la Brașov, în 1458, de către Vlad Tepeș⁹³, desigur tot pentru a scoate bani de aramă, deși, pînă în vremea din urmă, s-a socotit că Tepeș vodă nu ar fi bătut niciodată monedă⁹⁴. În orice caz, minele de la Brailov au fost folosite în 1435—1448 pentru scoaterea de monedă românească divizionară, alături de cuprul

⁸⁷ A. Decei, *Tratatul de pace (sulhname) încheiat de sultanul Mehmed al II-lea și Ștefan cel Mare la 1479*, „Revista istorică română”, 15 (1945), 465—494 = *Relații româno-orientale*, București, 1978, p. 118—139 și P. Nicorescu, *Monede moldovenești bătute la Cetatea Albă*, „Cercetări istorice”, 16 (1943), 75—88, cu amendările lui N. Grigoraș, *Țara Românească a Moldovei pînă la Ștefan cel Mare 1359—1457*, Iași, 1978, p. 118—139.

⁸⁸ A. C. Schaendlinger, *Osmanische Numismatik*, Braunschweig, 1922 (1973²); O. Iliescu, *Vlad l'Empaleur et le droit monétaire*, „Revue Roumaine d'Histoire”, 18 (1979), 107—131, p. 119.

⁸⁹ J. Teleki, *Hunyadiak kora Magyarországon*, 12 vol., Pest, 1852—1863, XI, 354—355, nr. 481.

⁹⁰ J. L. Bacharach, *The Dinar versus the Ducat*, „International Journal of Middle East Studies”, 4 (1973), 1, 17—96.

⁹¹ Th. S. Noonan, *op. cit.*

⁹² Fr. Babinger, *Contraffazioni ottomane dello zecchino veneziano nel XV secolo*, „Annali dell'Institutito Italiano di Numismatica”, 3 (1956), 70—93 = *Aufsätze und Abhandlungen zur Geschichte Süd-Ost Europas und der Levante*, II, München, 1966, p. 113—126.

⁹³ *Urkundenbuch...*, nr. 3120.

⁹⁴ O. Iliescu, *op. cit.* și *A fost monetărie la București în evul mediu?*, „București”, 8 (1971), 103—110 (sub Radu cel Frumos și Laiotă). În timpul lui Tepeș, monetăria munteană s-ar putea să se fi aflat, ca mai tirziu în sec. XVI, la Poienari.

importat masiv și plătit cu mii de florini la 1437⁹⁵, adus, se pare, de peste munte, prin Mediaș și Sibiu⁹⁶. Originea acestui metal de import era Tatra slovacă, singurul ținut cuprifer mai apropiat, pînă la introducerea (1478) sistemului italian de separare a cuprului de argint în zăcămintele mixte din Tirol, Munții Metalici și Maramureș⁹⁷.

Pînă atunci, se prefera cuprul pur de Zips, trimis prin Cracovia la Toruń și de acolo în Flandra, ori la Viena, Veneția și Nürnberg. Singuri venețienii stăpîneau în sec. XIV procedeul separării argintului din cupru, valorificînd, de aceea, arama bogată de la Banska Bystrica (1385), pe care o rafinau și o aduceau prin Senj în Italia, ori o trimiteau direct în Siria pe mare. În 1403 se deschid astfel minele mixte de la Košice, iar în 1425 cele de la Kremenec, cu o producție maximă atinsă în 1439. Ținînd seama însă că la topire se pierde jumătate din greutate, iar la rafinare altă treime, cantitatea înregistrată în urbarii apare puțin impresionantă, abia 10% din total fiind de fapt cantitate utilă. Așa de pildă, în 1453 se extrăgeau numai într-unul din cele șapte centre miniere ale Slovaciei, la Libotin, 40.000 de cîntare de aramă, cu o urbură de 1 florin la 2 cîntare, regele încasînd de la concesionari pe această cale 2.000 de florini cu totul, așadar trimițîndu-se pe piață, după rafinare, 6.600 de cîntare (1 cîntar de Libotin = 51 kg)⁹⁸; între 1494 și 1546 la Banska Bystrica aveau să se extragă chiar și 1,2 milioane cîntare de cupru (peste 74.000 t) și 485.000 mărci (119 t) de argint⁹⁹.

Altminteri, cuprul unguresc, din Slovacia, nu lua decît în mod excepțional calea Țărilor Române, deși teza, larg răspîndită astăzi, potrivit căreia nu ar fi existat defel un export de cupru slovac peste Carpați, este exagerată și neîntemeiată¹⁰⁰. Cît privește cuprul românesc, minele de suprafață de la Baia de Aramă erau, se vede, socotite deja epuizate în 1486, cînd banii de Mehedinți, între care și acel Dimitrie Ghizdavăț, sfinctnic de domni și ispravnic al politicii lor comerciale la Chilia pînă pe la 1458, primea „obirșia Bratîlovului“, fără a se mai pomeni de darea domnească a minelor¹⁰¹.

Pentru argint, Europa centrală și răsăriteană recurgea, de regulă, la minele de pe teritoriul actualei Iugoslavii, negustorii ragusani, deja privilegiați în Țara Românească la 1441¹⁰², fiind principalii intermediari cu Imperiul otoman, pînă la cucerirea Bosniei și a Serbiei de către turci, în anii 1459—1463¹⁰³. Principalele mine erau cele de la Zvornik, amintite în registrele comerciale ale Dubrovnicului

⁹⁵ I. Bogdan, *op. cit.*, nr. 213, p. 254—257.

⁹⁶ Cf. *Urkundenbuch...*, nr. 2.405 pentru anii 1426—1437 și următori.

⁹⁷ Cf. E. Reinhardt, *Johann Thurzó von Bethlenfalva, Bürger und Consul von Krakow in Goslar 1478—1490*, Goslar, 1928.

⁹⁸ P. Ratkoš, *Das Kupferwesen in der Slowakei vor der Entstehung der Thurzo-Fuggerschen Handelsgesellschaft*, in *Der Aussenhandel...*, pp. 584—589.

⁹⁹ J. Vlachović, *Produktion und Handel mit ungarischem Kupfer im 16. und im ersten Viertel des 17. Jh.*, *ibidem*, p. 600—627 (p. 606).

¹⁰⁰ O. Paulinyi, *A középkori magyar réztermelés gazdasági jelentősége, in Károlyi Árpád Emlékkönyv*, Budapest, 1933, p. 402—439. Pentru teza absolută vezi E. Fügédi, *Der Aussenhandel Ungarns am Anfang des 16. Jh.*, in *Der Aussenhandel...*, p. 56—85. Principalul argument al lui Fügédi este faptul că registrele tricesimei Budei înregistrează doar 5.138 florini pentru acest export, așadar o sumă foarte mică în raport cu celelalte articole, respectiv numai 5% din valoarea totală a exportului Budei. Aceasta înseamnă, totuși, circa 10.275 cîntare de cupru rafinat, Fügédi uitînd, în același timp, că majoritatea cuprului slovac era tricesimat la Trenčín (vezi în acest sens A. Kubinyi, *op. cit.*, p. 371).

¹⁰¹ *Documenta Romaniae historica*, B, I, București, 1966, nr. 197, p. 316—317. Pentru Ghizdavăț, vezi Șt. Ștefănescu, *Bănia în Țara Românească*, București, 1965, p. 56—57, 71.

¹⁰² B. Krekić, *Dubrovnik (Ragusa) et le Levant au Moyen Âge*, Paris-Haag, 1961, p. 324.

¹⁰³ Cf. I. Božić, *Dubrovnik i Turska u XIV. i XV. veku*, Beograd, 1952.

(Ragusa) la 1428, Srebrnica, cu o producție anuală de 24.000—30.000 ducați în anii 1458—1464, Kreševo în Bosnia și Kratovo în nord-estul Macedoniei (argint cuprifer), în fine, minele de argint aurifer de la Novo Brdo (între Kossovopolje și Morava), ce produceau la 1433 200.000 de ducați pe an¹⁰⁴. Nevoia imperioasă de argint lămurește astfel atacarea cu insistență a localității Novo Brdo de către otomani încă din 1427, apoi ocuparea Boračului și a Ostrovicei lângă Rudnik în 1438, în sfârșit anexarea minelor de la Novo Brdo în iunie 1441. O vreme, despotul sîrb Durad Branković va izbuti să redobîndească minele de la Srebrnica (1444—1445), ba chiar și cele de la Novo Brdo, trecute iarăși la otomani din vara lui 1455¹⁰⁵, împreună cu minele de fier și aramă de la Trbica¹⁰⁶. Însemnătatea minelor de la Novo Brdo este îndeajuns arătată de faptul că pierderea lor de către turci dusese în primele luni ale anului 1444 la o scădere a titlului monedei divizionare de argint (*akčé*) de la 5,75 la 5,25 g, pricină nemijlocită a răscoalei ienicerilor din martie 1446¹⁰⁷.

Aurul, în schimb, era o raritate absolută și, de aceea, în 1445—1446 se constituie domeniul regal al Apusenilor, concesionat sibiienilor, ori, mai bine, zis, italienilor din Sibiu, pentru a se concentra, pe această cale, toate resursele miniere ale Transilvaniei încă disponibile — minele de aur din nordul provinciei fiind de mai multă vreme monopol regal —, chiar și cu prețul unor concesiuni oneroase pentru Coroană¹⁰⁸. Se știe, de altfel, că, întrucît comerțul extern al Ungariei medievale era deficitar în mod cronic, economia regatului suferea și ea o hemoragie cronică, agravată atunci de deteriorarea continuă a cursului monedei de argint¹⁰⁹: astfel, dacă în 1430, la Constantinopol, 1 ducat de aur genovez avea 40 de scuzi, în 1450 urcase ca valoare și „costa” 45 de scuzi, în 1459—51, iar în 1460—55. Statistic, raportul între moneda de aur și cea de argint scade treptat, de la 1440 pînă la 1446, urcind apoi brusc, pînă în 1453—1454 (coeficient 12,5), cînd începe iarăși să scadă. În anii cît domnește Vlad Țepeș aflăm, astfel, următorii coeficienți: 11,0 în 1455—1457 (anul 1455 fiind cel în care ducatul genovez se aliniază celorlalte monede italiene), 11,2 (1458), 11,3 (1459), 11,7 (1460—1461) și 11,8 (1462), rămînînd la acest nivel pînă la 1480, cu o scădere ulterioară continuă¹¹⁰.

Conjunctura economică este, îndeobște, extrem de variabilă în această perioadă. speculațiile de bursă începînd deja să fie frecvente, cel puțin în Italia; or, cum finanțarii italieni, fie ei florentini, genovezi sau venețieni, continuau încă să paraziteze comerțul extern al Țărilor Române, trebuie să ne așteptăm a întîlni și pe traseele românești ale drumurilor comerciale controlate de aceștia asemenea fenomene. Cea mai răspîdită speculă trebuie să fi fost cea pe cursul monedei. Astfel, la Ragusa moneda era mai „scumpă” în ianuarie, aprilie și septembrie, cînd plecau corăbiile, iar la Veneția, în iulie—septembrie, cînd cădeau soroacele pentru plata bunurilor arvnite¹¹¹. Oricum, specula pe cursul monedei

¹⁰⁴ I. Erceg, *Dubrovnik als Vermittler im Gross- und Fernhandel zwischen dem Ost und dem Wessen in 15. und 16. Jh.*, in *Der Aussenhandel...*, p. 434—450.

¹⁰⁵ O. Žirojević, *L'organisation militaire turque en Serbie 1459—1683*, Beograd, 1974, p. 36—38, 42—45, 52, 57, 59.

¹⁰⁶ A. Decei, *Istoria Imperiului otoman pînă la 1656*, București, 1978, p. 109.

¹⁰⁷ *Ibidem*, p. 94. Pentru ocuparea Novo Brdo-ului de turci la finele lui 1441 vezi V. R. Petković, *Natpisi i zapisi u starim srpskim crkvama*, „Starinar”, 2 (1923), 17—31.

¹⁰⁸ R. Constantinescu, *Quelques observations...*, II, 34.

¹⁰⁹ E. Lederer, *A középkori pénzüzletek története Magyarországon 1000—1458*, Budapest, 1932.

¹¹⁰ J. Heers, *Gênes au XVe siècle*, p. 71, 415.

¹¹¹ F. Borlandi, ed. L. Chiarini, *Il libro de mercatantie e usanze dei paesi*, Torino, 1938, p. 167—168.

este singurul fenomen ce poate oferi o explicație comună pentru nenumăratele conflicte comerciale de la hotarele Transilvaniei și Țării Românești în anii 1436—1448. Cît privește conflictele comerciale cu expresie monetară din anii 1455—1467, apărute după acapararea minelor de argint sirbești de către otomani, ele pot fi lămurite, în această epocă de stabilitate a cursului și de paritate valutară constantă, exclusiv prin speculațiile de bursă. Explicația sugerată de noi este sprijinită de o anecdotă ardeleană, înregistrată în scris pe la 1486 și privind pe Vlad Țepeș; ea vorbește despre „tentafia” unei pungi pecetluite de vodă și conținând 101 florini, folosită pentru a încerca cinstea neguțătorilor ce o vor desface. Fără doar și poate, trebuie să fie vorba de pungile sigilate cu ceară roșie ce aveau cite 100 de florini noi, cu titlu superior, bătute pe teritoriul Toscanei, Statului papal și al Ungariei (70 de „grăunțe”) și care valorau cu 1% mai mult decît ceilalți aflați în circulație, pungi amintite deja în 1442 de *La pratica della mercatura* a lui Giovanni di Antonio da Uzzano¹¹². Cu alte cuvinte, scrisoarea de schimb a neguțătorului și bancherului italian din Balcani și Țările Române, oploșit la Pera, Chilia, Cetatea Albă, Suceava, Brașov, Tîrgoviște și Sibiu, stabilea pentru plăți un curs de „peggio”, cu dezavantaj, pentru locul de lichidare, și un premiu („melio”) pentru cel de emisiune; așadar, o scrisoare de plată pentru 100 fl. la Tîrgoviște valora 101 dacă se înapoia neonorată la Sibiu, să zicem¹¹³.

La rîndul lor, în anii de contracție economică și conjunctură neliniștitoare, precum 1453, 1456—1457 și, mai ales, 1460—1463, cupoanele bancare scad valoric, asemenea acțiunilor de bursă moderne, cotele fiind la Constantinopol, pentru cele ale băncii de stat genoveze, 54 în 1445, apoi 59 în 1452, 45 în 1457. În 1458 cursul rămîne încă ridicat, dar în 1459 cade brusc, prăbușindu-se vertiginos: 48 la începutul anului 1460 și 24 în 1461; urmează apoi o creștere lentă: 40 în 1470 și 52 în 1476—1495¹¹⁴. Anii cei mai grei sînt 1460—1463, cu o dobîndă la împrumuturi de 28%, de trei ori mai mult decît nivelul normal (11% în 1459 și 10% în 1464).

Acestei veritabile crize financiare îi corespunde o criză politică, manifestată prin încercarea turcilor de a cuceri Chilia, cu ajutorul moldovenilor, aceasta fiind, în fond, explicația esențială pentru campania lor în Țara Românească și pregătirile lui Matiaș Corvin de la Brașov, în 1462.

R E Ș U M E

On fait compléter la reconstitution chronologique de l'histoire valaque de 1435 à 1455 essayée dans *Quelques observations sur l'époque de Vlad Țepeș* („Revue Roumaine d'Histoire”, 17 (1978), 25—39, 313—326) par l'histoire des relations de commerce de la Valachie et de la Transylvanie au milieu du XVe siècle. On fait relever, en particulier, l'importance des intermédiaires au carrefour valaque des routes du grand commerce (poivre, épices, acier), la tension latente entre les marchands roumains et les compagnies italiennes, enfin le conflit entre les banquiers florentins de Hermannstadt (Sibiu), qui avaient affermé la monnaie transylvaine, et les marchands valaques, conflit aggravé par la rivalité des partenaires du commerce valaque, c'est à dire compagnies génoises de Chilia et d'Akkerman et les marchands venitiens de Brașov (Kronstadt).

¹¹² Ed. G. F. Paganini della Ventura, *Della decima e di varie altre gravezze imposte dal Comune di Firenze, della moneta e della mercatura de' Fiorentini, fino al secolo XVI, VI*, Firenze, Lucca, Lisboa, 1766, p. 151—152.

¹¹³ J. Heers, *op. cit.*, pp. 73, 84—91.

¹¹⁴ *Ibidem*, p. 343—344.

PRÉCIS

It is a bird's eye view on the history of Wallachia's trade relations with the Saxon towns of South Transylvania at the middle of the XVth century and it is intended as a necessary appendix to the *Quelques observations sur l'époque de Vlad Țepeș* („Revue Roumaine d'Histoire“, 17 (1978), 25—39, 313—326). Pointing out the peculiar importance of the Wallachian commerce at the crossways of the international spice trade, special interest is dedicated to the parallel rivalities between Wallachian salesmen, merchant adventurers of Venice from Brașov (Kronstadt), Genoese shipping companies of Chilia and Akkerman and Florentine brokers, moneylenders and coinage mint entrepreneurs from Sibiu (Hermannstadt).

Georg Soterius și scrierile sale despre continuitatea românilor

MONICA VLAICU

Primele însemnări de certă proveniență săsească cu referiri la români datează din veacul al XV-lea și se situează îndeosebi în sfera istoriei politice, cel mai bine reprezentată — în secolele XV—XVI — prin cronicile murale. În veacul următor sașii au preocupări mai stăruitoare față de români. Acum tipăresc primele lucrări prin care contribuie la răspîndirea cunoștințelor despre români în Europa. Caracteristică pentru scrierile săsești cu caracter istoric din secolul al XVIII-lea continuă să fie strînsa împletire a formelor tradiționale de redare a istoriei cu necesitatea, impusă de spiritul luminist și resimțită de istoricii sași ca atare, spre o înnoire a metodelor de investigație și spre o lărgire a orizontului¹. Interesul purtat românilor devine și mai pregnant, indiferent că e vorba de cei de dincolo de Carpați sau de cei din Transilvania.

Unul dintre marii istorici sași din veacul al XVIII-lea, care a îmbogățit considerabil știrile despre români este Georg Soterius*. El s-a format ca istoric

¹ Adolf Armbruster, *Dacoromano-Saxonica*, București, 1980, p. 71.

* Georg Soterius s-a născut în satul Bunești (Scaunul Sighișoara) ca fiu de preot. Data nașterii nu ne-a fost transmisă din sursă directă, iar puținii săi biografi înclină pentru anul 1673. După absolvirea gimnaziului din Sibiu, obținînd un ajutor financiar din partea lui Valentin Frank von Frankenstein, Johann Zabanius și Johann Bakos pleacă în anul 1693 la Wittenberg pentru a frecventa cursurile facultății de teologie (cf. Joseph Trausch, *Schriftsteller — Lexikon*. vol. III, p. 326—330). Urmărește aici prelegerile lui Conrad Schurzfleisch, un erudit istoric cu preocupări asupra istoriei Ungariei și a Transilvaniei (vezi lucrarea sa intitulată *Haner descriptionibus rerum Hungaricarum et Transilvanicarum seculi XVII*). În anul 1696 părăsește Wittenbergul cu intenția de a-și completa studiile de istorie la biblioteca Johanneum. Nereușind să obțină o slujbă ca profesor particular la Hamburg și Lübeck, se îmbarcă la Travermünde și se îndreaptă spre Liefland. La recomandările fostului său rector de la facultatea de teologie, Uffenbach, și ale orientalistului Edzard, tînărul „silvanus“ devine pentru doi ani preceptor la Nyenhausen, în casa unui preot. „Legenda“ spune că tînăra lui elevă pe nume Alexejewna Skawronsky, de care l-a legat o romantică iubire, nu este altcineva decît viitoarea soție a țarului Petru cel Mare (folosim acest termen, deoarece J. K. Schuller — biograful lui Soterius — subliniază lipsa veridicității din informațiile care ne-au fost transmise de către urmașii lui, referitoare la această idilă). Dorința lui Soterius de a continua studiile asupra dreptului roman la Uppsala